

Jean-Marie Charcot

AZ EKSZTATIKUSOK*

A hisztérikus eksztázis nem rendelkezik olyan különleges tulajdonságokkal, melyek megkülönböztethetnék annak különbözőbb válfajaitól. A nagy roham egy formájának tekintjük, mely a harmadik, vagyis a szenvedélyes viselkedés szakaszának különvált része. Azok a diagnosztikus jelek, melyek lehetővé teszik az eksztázis hisztérikus mivoltának azonosítását, elsősorban az azt megelőző, ill. azt követő jelenségekben, valamint azon sokféle tünetben nyilvánulnak meg, melyeket az *alany* két roham között produkál. Így azt tekinthetjük eksztatikus viselkedésnek, melyet megelőz vagy követ néhány, egyébként a nagy roham más szakaszaira jellemző mozzanat – úgymint a garat összehúzódása, az epileptikus jelenségek, – legyenek akármilyen jelentéktelenek, vagy a végtagok kicsavarodása stb., melyek habozás nélkül a hisztéria nagy rohamához köthetőek. A diagnózis még egyértelműbb lenne, ha két roham között a páciens a hisztéria jeleit, vagyis érzékeléshiányt és színvakságot mutatna... De ismétlem, az eksztázist külső jegyei alapján nem lehet meghatározni. A démoni rángatózásokkal ellentétben ez esetben nem rendelkezünk az ismertetőjelek körjelzőnek nevezhető összességével.

Emellett a mi különleges szemszögünkől az eksztatikusok ábrázolása távolról sem olyan érdekes, mint az ördögösökről készült képek. Többé-kevésbé valószerűen el tudunk egy eksztatikus állapotot képzelni, de egy démoni megszállottság részleteit ilyen pontossággal nem tudjuk kitalálni.

Ami a fizikai jelenségeket illeti, amelyek minket most kizárólag érdekelnek, nincs két hasonló eksztatikus állapot. Íme erre néhány, Görrestől¹ kölcsönzött példa a misztikus eksztázis eseteiből.

Názáreti Beatrix a szentélyben maradt, ráhanyatlott a kóruspadra, *mintha aludna*, nem látott és nem hallott semmit. Christine de Stumtèle az életnek semmilyen jelét nem mutatta, nem is lélegzett, és teste olyan merev volt, mint egy halotté... *Sienai Szent Katalin kéz- és lábfeje görcsösen össze-összerándult: kezét összekulcsolta, és a roham pillanatában kezében tartott tárgyakat olyan erővel szorította, hogy előbb törtük volna el kezét, minthogy elérjük nála, hogy elengedje azokat, minden tagja kőkemény volt.* Copertinoi Szent József feljajdult, *majd térdre rogyott, karjait kitérte, többé egy hang nem jött ki a torkán stb.*

Az eksztázis mindezen tünetei jellemezhetik a hisztériát is; a merevség, az izomgörcsök látszólag épp tökéletesen annak felelnek meg. Csak hogy egy példát említsek a sok közül: eksztatikus rohamai során Leroux teljesen merev volt, karjai kifeszítve, mint Jézusé a kereszten.

* Jean-Martin Charcot – Paul Richer: *Les démoniaques dans l'art*. Paris, 1887.

¹ Joseph de Bonniot: *Le miracle et les sciences médicales*. Paris, 1879. 191.

6. kép: A hisztérikus eksztázis. A kép lelőhelye: Régnard: *Iconographie de la Salpêtrière*, 1878. vol. II.

Azt tapasztaljuk ugyanakkor, hogy az eksztázis művészi ábrázolásai mellőzik az erőszak bármilyen formáját, valamint az összes rángásos tünetet. A művészek számára az eksztázis egy kifejező póz, egy tisztán szenvedéllyel telített viselkedés; és minden erejünkkel azon vannak, hogy külsővé tegyenek egy belső jelenséget, vagyis a lehető legtárgyilagosabban, a test fiziológiai jegyeivel, ill. a test gesztusrendszerével leképezzék azt, hogy mi történik az elme számunkra ismeretlen területein.

Ezért úgy tűnik, ahogy a következő példákban látni fogjuk, hogy az eksztázis kívülről egy buzgó ima jellegét öltheti, mint például Sodoma festményének esetében, melyen Sienai Szent Katalin látható, amint közbenjár egy elveszett lélek érdekében; vagy meglepetést és csodálatot is tükröz, mint például ugyanezen festő egy másik freskója, mely Szent Katalint eksztatikus állapotban jeleníti meg; illetve

nyugalmat, belső örömet és lelkesültséget, ahogy azt a spanyol iskolánál, vagy Murillo *Szeplőtlen Fogantatás* freskóján láthatjuk. Továbbá töprengést, miként Murillo ábrázolta Szent Ferencet eksztázisa során; elnyert és kielégült szeretetet, amivel Pádúai Szent Antal öleli át a gyermek Jézust, ahogy szintén Murillo festette meg őt; az elfogadást, az alárendelődést, ahogy a Szűz megjelenik Szent Bernátnak Murillo egy másik festményén; szintén a szenvedést, a fájdalmat, ahogy azt Cigoli *Szent Ferenc stigmákat kap* képén láthatjuk; vagy elernyedést, csüggedtséget, amivel Sodoma freskóján Szent Katalint ájulásakor festi meg; és esetleg említhetnénk még Lanfranchi egy festményét, mely Cordonai Szent Margit eksztázisát eleveníti meg.

A kellően változatos stílusra törekvő művészek számára a hisztérikus alanyok felbecsülhetetlen értékű modellekké válhattak. Ez a feltevés cseppet sem tűnik eltűzöttnek vagy merésznek azok számára, kiknek, mint nekünk, a nagy roham valamelyik fázisában volt már szerencsénk hisztériásokhoz, akik vallási hallucinációk hatása alatt olyan valóságos és intenzív kifejezőerővel bíró viselkedést mutatnak, hogy azt a legtapasztaltabb színészek sem tudnák utánuk csinálni, és a legnagyobb festők sem találhatnának maguknak méltóbb modellt.

Az eksztázis lefestésével tehát a művész egy gondolat, egy benyomás visszaadására törekszik. Ábrázolásában minden meghatározott, arányos, ésszerű; minden vonás, minden mozdulat egy célt szolgál: a kifejezést. Az alkotást pedig aszerint ítéljük meg, hogy ezt a célt mennyire érte el, hogy az alak tulajdonságait mennyire letisztultan, valóságosan, és hitelesen adja vissza. Ami a démoni ábrázolásokat illeti,

a helyzet egészen más. Ebben az esetben bizarr viselkedést, különös görcsberándulásokat, és olyan testi elváltozásokat tapasztalunk, melyek semmilyen korábbi elképzeléssel vagy benyomással nem állnak összhangban. Ez a nagy rohamnak azon szakasza, melyet az illogikus viselkedés szakaszának nevezhetünk, szemben az ezt követő, szenvedélyes viselkedés szakaszával. A művész nem támaszkodhat másra, mint a karakter pontos megfigyelésére. Mivel nem elég önkényesen torzzá vagy idegenné tenni, a szembeszökő ellentmondás mögött a betegség lefolyásából eredő ok rejtőzik, és a részek deformációjában, valamint az egész kicsavarodásában, miként a jelenségek egymásutánosságában és csoportosításában felfedezhetjük, amint az megfigyeléseinkből is kimutatható, egy előre meghatározott rend vitathatatlan jeleit, valamint egy törvényszerűség minden állandóságát és bizonytalanságát.

Bálint Anna fordítása